

متن و تصویر

موضوع مطالعه:

رابطه‌ی متن و تصویر در کتاب‌های کودکان پیش‌دبستانی

مؤلف: معصومه باقریان

۱۳۹۶

نشر روزگار

موضوع مطالعه: رابطه‌ی متن و تصویر در کتاب‌های کودکان پیش دبستانی

مصصح و ویراستار: علی جانی

لیتوگرافی: رویداد

چاپخانه: آذرخش

چاپ اول ۱۳۹۶ / ۲۰۰ نسخه

شاك: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۵۹-۹۳-۶

ناظر چاپ: ایرج کیا

قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است

تهران. خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، کوچه مترا، پلاک ۷، واحد ۵

فهرست

۷	پیشگفتار
۹	مقدمه
۱۳	فصل اول: شناخت شناسی دنیای کودکان
۱۵	مراحل رشد کودک
۱۸	شناخت کودکان
۲۱	کودک و ذهن
	فصل دوم: دنیای تصویری کودکان و نقاشی کودکان (تصویرسازی و ذهن
۲۵	کودک)
۲۷	روانشناسی تصویر
۲۹	تاریخ و قدمت هنر
۳۰	رهیافت‌های بالینی فرافکنی
۳۰	رهیافت فرآیندی
۳۱	گروه‌های سنی و مختصات تصویری آن‌ها
۳۵	کودک و نقاشی
۴۴	کودک و تخیل
۴۷	تصویرگری در کتاب کودک
۵۳	تصویرسازی، تربیت و شخصیت کودک
۵۱	مراحل تحول تصویرسازی در کودکان پیش‌دبستانی
۵۹	فصل سوم: مسائل روان‌شناختی درباره تصویرسازی کودکان

فصل چهارم: پرورش خلاقیت کودکان	۶۷
فصل پنجم: مروری بر ویژگی‌های ادبیات کودکان	۷۱
فصل ششم: رده‌بندی گروه‌های سنی مخاطبین ادبیات	۸۱
چهار محور تعیین‌کننده در ساخت و ماهیت متن ادبی کودکان	۸۸
خلاقیت در بازی	۹۳
آموزش هنر به کودکان پیش‌دبستانی	۹۹
حسن زیبایی‌شناختی	۱۰۰
مراکز آموزش پیش‌دبستانی	۱۰۳
فصل هفتم: کتاب‌های پیش‌دبستانی و ویژگی‌های آن	۱۰۵
عول تولید کتاب و مواد آموزشی دوره پیش‌دبستانی	۱۰۷
مواد آموزشی در دوره پیش‌دبستانی	۱۱۳
اجزای یک بسته آموزشی برای دوره پیش‌دبستانی	۱۱۳
ویژگی‌های بسته آموزشی و هدف‌های آن	۱۱۴
ویژگی و معیارهای تولید بسته‌های آموزشی و پیش‌دبستانی	۱۱۴
انواع کتاب‌های آموزشی در دوره پیش‌دبستانی	۱۱۵
کتاب‌های فعالیت‌های آموزشی برای کودکان	۱۱۵
کتاب‌های کار، تمرین و ارزشیابی کودکان	۱۱۶
کتاب‌های توسعه مهارت مربیان (راهنمای مربی)	۱۱۷
ویژگی‌ها و معیارهای عمومی تولید کتاب‌های آموزشی دوره پیش‌دبستانی	۱۱۷
ویژگی‌ها و معیارهای کتاب شعر کودک	۱۱۸
فصل هشتم: تصویرسازی کتاب کودکان	۱۲۵
تاریخچه تصویرسازی در جهان	۱۲۷
تعریف تصویرسازی	۱۲۹
اهداف تصویرسازی	۱۳۱
طبقه‌بندی انواع تصویرسازی	۱۳۲

۱۳۳	تکنیک‌های تصویرسازی
۱۳۵	عوامل مهم در روایتگری تصویر
۱۴۰	تاریخچه تصویرسازی در ایران
۱۴۲	مشکلات تصویرگران کتاب کودک
۱۵۳	فصل نهم: ارتباط متن با تصویر در تصویرسازی
۱۵۵	ارتباط متن با تصویر در تصویرسازی کتاب‌های کودکان پیش‌دبستانی
۱۶۶	سارهای روایتی تصویر
۱۷۱	کتاب‌های مصور، کتاب‌های تصویری
۱۸۳	واژه‌های کودکان به کتاب‌های تصویری
فصل دهم	کتاب‌های پیش‌دبستانی انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
۲۰۷	بررسی و تحلیل کتاب‌های پیش‌دبستانی کانون از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷
۲۱۱	معیارهای ارزیابی تصویر در کتاب‌های تصویری
۲۳۸	ضعف‌های تصویرگری و کتاب کودک
۲۴۰	بررسی و تحلیل چند کتاب تصویر در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
۲۴۸	فهرست یکصد عنوان از کتاب‌های بررسی شده انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۳ (به همراه تصاویر جلد)
۲۵۷	تصاویر ۱۰۰ جلد از کتاب‌های بررسی شده انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۳
۲۶۷	بررسی و تحلیل یکصد عنوان کتاب انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
۲۹۸	ارائه چند پیشنهاد از طرف پژوهشگر
۳۲۰	نتیجه‌گیری
۳۲۱	منابع
۳۲۵	

پیشگفتار

با توجه به اهمیت کتاب‌های تصویری برای کودکان و ارتباط بین متن و تصویر که بحث همیشگی در تصویرگری کتاب‌های کودکان است، هدف اصلی این کتاب یافتن رابطه میان دو متغیر تصویرگری و متن در این کتاب‌ها است. متن و تصویر در ساختن تأثیر کلی روایت با یکدیگر مشارکت داشته و همدیگر را تقویت می‌کند. تصویر آن چیزی را به ما منتقل می‌کند که شاید دقیق‌ترین و ملموس‌ترین جزو بیان آن نباشند. تصاویر اطلاعاتی در اختیار ما می‌گذارند که باعث می‌شوند معنای کلمات را دوباره تفسیر کنیم یا توجه نکته خاصی در آن‌ها شویم. یک تصویر خلاقانه نیز همانند یک متن ادبی چنان اجزای پیدای پنهانی دارد و از چنان ابهام و ابهامی برخوردار است که بیننده می‌تواند با تخیل خود آن را تکمیل کند. تفسیر آن با استفاده از این عناصر (حس آمیزی، آشنایی زدایی، متناقض‌نمایی، استعاره و ...) متن را به لایه‌های عمیق‌تر تبدیل کرده و بدین ترتیب مخاطب را به تفکر و تعمق وامی‌دارد. او به تفسیر کلمه به کلمه متن نمی‌پردازد و تمام عناصر موجود در متن را عیناً به تصویر نمی‌کشد بلکه حایج برای تخیل و تفکر بیننده می‌گذارد. در مجموع می‌توان گفت که استفاده از عناصر صور خیال و خلاقیت و تخیل به همان میزان که در خیال‌انگیزی و زیبایی یک متن ادبی تأثیرگذار است، می‌تواند در لایه لایه کردن معانی و زیبایی یک تصویر نیز نقش اساسی ایفا کند. در این پژوهش سعی شده است تا با بررسی ۱۰۰

جلد کتاب از انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ارتباط متن با تصویر و نقش المان های تصویری و تمامی مواردی که در ارتباط با کتاب و کودک می باشد مورد نقد و بررسی قرار گیرد که نمودارهای موجود در این کتاب اطلاعات بیشتری را در این زمینه مشخص می سازد.

مقدمه

تاریخ فرهنگ و هنر ایران، آمیزه‌ای شگرف از روح مردم این سرزمین کهن با فرهنگ زادبوم منحصر به فرد و خاص خود است. تالو این آمیزه‌ی ویژه را می‌توان در بناهای تاریخی، نقاشی‌های دیواری و سایر آثار وابسته و موجود به آن دید که از نمونه‌های برجسته‌ی آن می‌توان به عمارت چهل‌ستون شهر اصفهان اشاره کرد که وقایع تاریخی را روایت می‌کنند. حتی بسیار پیش‌تر از آن، یعنی حدود دو هزار سال پیش کتاب‌های دینی برای درک بهتر مردم از محتوا و قصد آن‌ها تصویرگری می‌شدند. ولی به دلیل بی‌توجهی و عدم تیرگی ایران فقط محل روی دادن این جرقه شد و آتش اصلی به نقاط مرزیت در مشرق زمین و کشورهای چینی سرایت کرد و در تصویرگری کتاب چین با کمک آن به اوج اعتلاء و زیبایی خود رسید، منتهی چرا با وجود این پیش‌زمینه‌ی چندین هزار ساله در نقاشی و تصویرگری، تقریباً اثری از این هنرها که متعلق به کودکان باشد، پیدا نمی‌شود؟

از نظر نگارنده، علت این امر را نیز می‌توان در عدم توجه تاریخی به نقاشی عامه‌پسند، به ویژه آثار هنری کودکان جستجو کرد. هم چنین به دلیل دوران طولانی هرج و مرج‌ها در ایران چنانچه فراغ بالی حاصل می‌شد و سرمایه‌ای روی سرمایه‌حزوده می‌شد تنها به مصرف نقاشی‌های تصنعی و لوکس درباری

می‌رسید، در نتیجه بدین ترتیب از تصویرگری برای عموم غفلت می‌شد.

اما خوشبختانه عدم رواج عمومی امکانات تصویرگری باعث نشد که فرهنگ عامه از قصه‌های کودکانه غفلت ورزند. ادبیات عامه و قصه‌های کودکانه تقریباً با تنها ابزاری که در دست بود، یعنی از طریق زبان، سینه به سینه منتقل شده است تا به امروز که دست ما نیز رسیده است.

این میراث شفاهی بهترین منبع برای تولید و چاپ آثار کودکان است، لیکن برای نیل موفقیت بیش‌تر در این زمینه، مردم حتماً باید علاقه‌مند و سلیق کودکان را مورد توجه قرار داد، در غیر این صورت با وجود صرف هزینه و وقت نتیجه به دست آمده جز برای عامه‌شناسان هرچه بیش‌تر کودکان به کتابخوانی نتیجه‌ای در پی نخواهند داشت. امری که باعث خواهد گردید کودک بازی‌های کامپیوتری، همچون پلی‌استیشن و ... را جایگزین کتاب قصه نماید.

از عوامل مؤثر برای جذب کودک به کتابخوانی، انتخاب صحیح قصه و تصاویر آن است. تصویری که با ارتباطی کودک با متن قصه می‌شوند. حتی برخی ناشران احساس بدین متن را ارائه می‌دهند که کودکان فقط با دنبال کردن تصاویر به قصه پنهان آن پی می‌برند. برای جذب کودکان و علاقه‌مند نمودن آنان بایستی از تصاویر و رنگ‌های تند و گرم استفاده نمود تا مشاهده‌ی آن‌ها به کودکان احساس سرزندگی و شادابی بدهد. اما استفاده‌ی زیاد و کنترل نشده از رنگ‌های سرد همچون رنگ خاکستری، روح کودک را افسرده و او را دل‌سرد می‌سازد.

تجربه نشان داده است، کتاب دارای تصاویر جذاب، حتی باعث می‌شود تا کودک چندین بار به طور خودانگیخته آن کتاب را ورق بزند و از بزرگ‌ترهای خود نیز بخواهد تا متن را چندین بار برایش بخوانند. از این گذشته یک کتاب قصه خوب از عوامل اصلی گسترش دایره لغات کودک است، چون یادگیری کلمه با دیدن شکل مکتوب آن بهتر و راحت‌تر از شنیدن همان کلمه از زبان یک شخصیت کارتونی است. برای رسیدن به چنین هدف مطلوبی؛ نمی‌توانستش کتابخوانی کودکان، باید معضلات کتاب کودک برطرف شود.

مصطفی رحمان دوست شاعر نام‌آشنای کودکان، معتقد است برای رسیدن به جایگاهی بهتر در حوزه تصویرگری آثار ادبیات کودک، باید فعالیت از نشر کشور تخصصی شود. مثلاً بسیاری از ناشران کودک فعالیت‌های مساعی نیز در زمینه چاپ آثار بزرگسالان دارند که باعث می‌شود از توجه و وقت آنان برای کودکان به مقدار زیادی کاسته شود. در حالی که ناشر متخصص کودک دقت و توجه بیشتری برای اعتلا بخشیدن به کار کودک خواهد داشت.

وجود چنین نکاتی ایجاب می‌نماید تا نگاهی مجدد به آثار ناشران برتر جهان داشته باشیم. به عنوان نمونه می‌بینیم که ناشران و تصویرگران آثار نویسندگان معروف کودک همچون «دال»^۱، «سنت اگزوپری»^۲، «هانس کریستین اندرسن»^۳، «برادران

۱- Roald Dahl

۲- Saint Exupery

۳- Hans Christian Andersen

«گریم»^۱، «جی.کی. رولینگ»^۲ و ... چنان تصاویر با احساس و گویایی برای قصه‌هایشان برمی‌گزینند که خود نویسنده هم نمی‌تواند تصویر بهتر از آن برای داستان خود مجسم نماید.

بنابراین باید بیش‌تر از این‌ها برای فعالیت‌های هنری کودکان ارج نهاد تا هم غفلت تاریخی جبران شود و هم بتوان با اتخاذ چنین شیوه‌های اصولی با غول‌های تصویرسازی چون ژاپن و آمریکا رقابت کرد.

ژاپن و آمریکا با درک تأثیر قدرت باور نکردنی تصویر بر ذهن کودکان به معرفی مستقیم فرهنگ و اندیشه خود به کودکان جهان پرداخته‌اند. از شرکت‌های عظیمی که این مهم را بر عهده گرفته‌اند، معروف انیمیشن‌سازی والت دیسنی است که داستان‌های عالیانه قدیمی اروپایی مثل سیندرلا، سفیدبرفی، شل قرمزی، هانسل و گریتل، زیبای خفته، پری دریایی، پینوکیو و ... را تبدیل به شخصیت‌های محبوبیت جاودانه برای کودکان و حتی بزرگسالان کرد.

۱- Die Gbruder Grimm

۲- J.K.Rowling